

God, en het uitverkoren ras

De bisschoppen in de Verenigde Staten bestempelden het geweld van blanke racisten in Charlottesville als „een groot kwaad”. Is racisme ook zondig?

Christof BOUWERAERTS

Kun je geloven in één God, schepper van al wat leeft, en toch je eigen volk of ras superieur vinden? Druisen racisme en etnocentrisme in tegen het plan van de Almachtige? Of verschillen diverse godsdiensten daarover van mening? Wij zaten aan de gesprekstafel met Johan Leman, dominiiaan, antropoloog en voorzitter van vzw Foyer in Sint-Jans-Molenbeek, en Othman El Hammouchi, geëngageerde moslim uit Vilvoorde met een passie voor filosofie.

–De term ‘racisme’ wordt tegenwoordig vaak gebruikt. Wat betekent het eigenlijk?

Johan Leman • Bij racisme wordt verondersteld dat alle leden van een etnisch-culturele groep welbepaalde kenmerken delen en dat je de persoonlijkheid en het gedrag van ieder individu van die groep daartoe kunt herleiden. Zo laten mensen zich in de omgang met mensen van een andere cultuur leiden door vooroordelen. „Het is een Congolees, dus hij zal wel zus of zo zijn.”

Die kenmerken kunnen positief of veeleer onschuldig zijn, maar zijn meestal negatief en beladen. De ene keer worden ze toegeschreven aan de menselijke biologie, de andere keer aan de invloed van de cultuur. Na de Tweede Wereldoorlog verdween het biologische racisme bij ons op de achtergrond of bestond het voort onder het mom van cultureel racisme. Toch heb ik de indruk dat het terugkeert.

Othman El Hammouchi • Natuurlijk moet je bij genetische kenmerken een onderscheid maken tussen het beschrijvende en het beoordelende niveau. Zo wordt wel eens beweerd – om positieve voorbeelden te nemen – dat Asjkenazische Joden een hoger intelligentiequotiënt hebben of dat Afrikanen betere lopers zijn. Dat kun je in principe wetenschappelijk vaststellen. Toch ben je als groep of als individu dat tot die groep behoort, daardoor niet meer of minder waard.

Bovendien meen ik dat je ook aspecten van een cultuur ter discussie moet kunnen stellen zonder meteen als racist te worden weggezet. Zo behoort genitale verminking van vrouwen tot de culturele erfenis van heel wat volkeren. Dergelijke praktijken moet je kunnen aanklagen.

–Gaat de antropologie er niet net van uit dat een mens sterk wordt bepaald door de cultuur waarin hij opgroeit?

Johan Leman • Dat is zeker zo. Antropologen beseffen echter maar al te goed dat iedere mens beschikt over een zekere vrijheid om die culturele bepaaldheid op een eigen manier te verwerken. Ook als christenen geloven we dat de mens geschapen is naar het beeld van God. Welnu, dat betekent evengoed dat de mens vrij is, want God is vrij.

Tijdens zijn bezoek aan Colombia in september sprak paus Franciscus met vertegenwoordigers van inheemse volkeren. © KNA-Bild

–Dat geldt zeker voor hoogopgeleiden. Is ook de massa ertoe in staat?

Johan Leman • Ik ben er diep van overtuigd dat zowat iedere mens

„Religie moet nationale identiteit niet vervangen, maar bijdragen tot spirituele vrijheid”

Johan Leman

in staat is om zijn culturele bepaaldheid kritisch te beoordelen. De Franse filosoof Sartre zei dat je als mens altijd ‘neen’ kunt zeggen. Natuurlijk kun je jezelf bedriegen. Vaak zijn we geneigd om uit gemakzucht te doen wat iedereen doet. Het is niet in alle omstandigheden even makkelijk om die vrijheid op te nemen. Kritisch zijn vergt soms moed.

Othman El Hammouchi • Ik ben wel wat sceptischer over het kritische vermogen van veel

mensen. Doorgaans zijn de leiders van een gemeenschap echter wel in staat om zich dergelijke kritische vragen te stellen. Zij hebben dan ook de verantwoordelijkheid om hun gemeenschap daarin te begeleiden.

–Dan moeten we ook nog het begrip ‘zonde’ nader bepalen.

Othman El Hammouchi • Net als christenen geloof ik als moslim evenzeer dat morele normen en waarden objectief zijn, omdat ze van God uitgaan. God kent de mens bepaalde rechten en plichten toe. De rechten van een medemens niet respecteren, betekent dus dat je ingaat tegen wat God hem of haar toekent.

Johan Leman • Voor christenen is zonde datgene waardoor je als mens God kwetst. Vaak kwets je door je zonden natuurlijk ook je medemens. De christelijke ethiek stelt bovendien dat je een ander niet mag aandoen wat je zelf niet wilt dat jou wordt aangedaan. Wanneer je je medemens racistisch benadert, bega je dus een zonde, meen ik.

–Racisme is van alle tijden en plaatsen. Is het niet gewoon deel van onze natuur?

Johan Leman • Blijkbaar neigen onze hersenen inderdaad naar racistische vooroordelen. Ook zijn we geneigd sociale spanningen meteen uit te vergroten tot een cultureel kenmerk. Dat word ik tevens bij mezelf gewaar wanneer mijn allochtone burens weer eens hun vuilniszak voor mijn voordeur hebben gedeponed.

Racisme overwinnen is dan ook niet zo eenvoudig en daar moeten we inderdaad wel rekening mee houden.

Othman El Hammouchi • Christenen kunnen racisme natuurlijk duiden vanuit de leer over de zondeval. Wel raakt racisme aan het diepgewortelde ver-

„Je moet aspecten van een cultuur in vraag kunnen stellen zonder als racist te worden beschouwd”

Othman El Hammouchi

langen om onze eigen identiteit duidelijk te bepalen. Dat verlangen ligt in de lijn van onze biologie. Nationale identiteit sluit aan bij verbanden die dieren ook hebben.

Vanuit een conservatief moreel standpunt kun je stellen dat onze identiteit steeds moet zijn in-

gebed in een hechte groep. Toch mogen we nooit vergeten dat God zich altijd tot iedere persoon verhoudt. Je mag de rol van het individu niet verloochenen.

–De apostel Paulus schreef dat er in Christus geen onderscheid meer is tussen Joden en Grieken. Maakt de ene God al die etnisch-culturele identiteiten niet overbodig?

Othman El Hammouchi • Een oude filosofische stroming in de islam beschouwde nationale en culturele identiteit als secundair tegenover de eenheid van de mensheid bij God. Wel gebeurde het dat pasbekeerde groepen hun lokale gebruiken konden integreren in de wet, voor zover ze niet in strijd waren met de grondbeginselen van de islam. Dat is dus wel wat anders dan de strikte eenheidsworst die Saudi-Arabië vandaag aan alle moslims wilt opdringen. Die ontwikkeling vind ik vreselijk.

Johan Leman • Ik geloof niet dat godsdiensten de bestaande culturele identiteiten moeten uitwissen. Ze streven beter een integratie na. Zo kan een gelovige christen gerust ook een trotse Vlaming zijn. Nationale en culturele identiteit horen bij het mens-zijn. Ons mens-zijn omvat echter ook een diepere dimensie, die van de spiritualiteit. Op dat niveau staan we vrijer tegenover onze sentimenten en tegenover onze gehechtheid aan instituties. Niet dat we ons er tegen afzetten, maar we zien in dat het uiteindelijk niet daarover gaat.